

Afrykański pomór świń w Polsce w 2019 r.

Andrzej Rudy

z Zakładu Chorób Zakaźnych Zwierząt i Administracji Weterynaryjnej Wydziału Medycyny Weterynaryjnej we Wrocławiu

W 2019 r. liczba ognisk afrykańskiego pomoru świń (ASF) u świń w Polsce wyniosła 48, w tym 17 w województwie lubelskim, 9 w województwie mazowieckim, 2 w województwie podlaskim i 20 w województwie warmińsko-mazurskim.

Województwo lubelskie

W województwie lubelskim ASF wystąpił w 7 gospodarstwach o liczbie świń od 3 do 10, w 3 gospodarstwach posiadających od 10 do 32 świń, w jednym gospodarstwie utrzymującym od 35 do 71 świń, w 5 gospodarstwach posiadających od 100 do 165 świń, oraz w gospodarstwie posiadającym 338 świń.

ASF wystąpił w 8 powiatach: biłgorajskim – 1 ognisko, krasnostawskim – 4 ogniska, lubelskim – 1 ognisko, łęczyńskim – 1 ognisko, lubartowskim – 1 ognisko, radzyńskim – 4 ogniska, tomaszowskim – 3 ogniska i zamojskim – 2 ogniska. Ogniska ASF u świń występowały: w czerwcu – 2, lipcu – 8, sierpniu – 5, wrześniu – 1 i październiku – 1 ognisko. W ogniskach ASF u świń w województwie lubelskim w 2019 r. zlikwidowano 1083 świń. W 2018 r. w województwie lubelskim było 76 ognisk ASF u świń w 9 powiatach, zatem w 2019 r. spadek liczby ognisk wyniósł ponad 77%, co należy uznać za mały sukces, szczególnie chodzi o niewystąpienie ognisk ASF u świń w powiatach parczewskim, bialskim i włodawskim mimo tego, że występowały tam przypadki ASF u dzików.

W czerwcu i lipcu 2019 r. wystąpiło 59% ognisk, w sierpniu 30%, a we wrześniu i październiku 12%. Sezonowość występowania ASF u świń koreluje z występowaniem przypadków ASF u dzików, np. od 1 stycznia do 18 sierpnia stwierdzono w województwie lubelskim 27 przypadków ASF u 41 badanych dzików, co stanowi 65,85% badanej populacji. Pomiędzy 22 i 28 lipca – stwierdzono 23 przypadki, a od 29 lipca do 4 sierpnia 30 przypadków. Od 24 czerwca do 28 lipca stwierdzono 51 przypadków ASF u padłych dzików i 6 przypadków u dzików odstrzelonych. W tym czasie znaleziono watahę padłych 10 samic o wadze od 15 do 50 kg w wieku od 1 roku do 2,5 lat (powiat krasnostawski) oraz 18 padłych samic o wadze od 15 do 80 kg w miejscowości Nielisz. Przytoczone dane świadczą, że ASF u dzików w woj. lubelskim w połowie 2019 r. był w stadium epizootii, a zakażenie ze szczególnym natężeniem przesuwało się w południowe rejony województwa lubelskiego oraz północno-wschodnią część województwa podkarpackiego. Pomiędzy 22 i 28 lipca na Podkarpaciu stwierdzono 2 przypadki ASF, od 5 do 18 sierpnia – 5 przypadków, od 19 sierpnia do 1 września 2019 – 1 przypadek, a od 1 do 15 września – 2 przypadki. Od 11 do 24 listopada – 4 przypadki, od 25 listopada do 13 grudnia – 9 przypadków, w tym padła wataha licząca 7 dzików.

Wydawało się, że dzięki ponadplanowemu odstrzałowi w województwie podkarpackim zmniejszy się występowanie ASF u dzików na południu kraju. Brak wyraźnego postępu w tym zakresie świadczy, że plany odstrzału były zaniżone. Dopóki myśliwi będą wraz z Lasami Państwowymi sami liczyli populację dzików i ustalali plan odstrzałów, to nigdy nie dojdzie do zmniejszenia populacji dzików. Myśliwi są zainteresowani niskimi planami odstrzałów, ponieważ za ich niewykonanie grożą kary pieniężne. Do odstrzałów dzików powinni być dopuszczani myśliwi niezrzeszeni, których w Polsce jest ok. 10 tys., około 3% wszystkich myśliwych. Nie bez znaczenia jest fakt, że w większości kół łowieckich liczba aktywnych myśliwych (systematycznie polujących) wynosi od 30 do 35%.

Województwo mazowieckie

W 2019 r. w województwie mazowieckim liczba ognisk ASF u świń wyniosła 9, w 6 powiatach. Ogniska wystąpiły w powiatach: garwolińskim – 2, ciechanowskim – 2, mińskim – 1, płońskim – 1, sokólskim – 2 i kozienickim – 1. Ogniska ASF wystąpiły: w lipcu – 7 oraz sierpniu – 2 w 4 gospodarstwach o liczbie świń od 13 do 22, 1 gospodarstwo z 77 szt. świń, 1 gospodarstwo 180 szt., 1 gospodarstwo 731 szt., 1 gospodarstwo 1324 szt. 1 gospodarstwo 3324 szt. W ogniskach ASF zlikwidowano 5693 świń. W województwie mazowieckim nie każde ognisko ASF u świń miało związek z wystąpieniem przypadków ASF u dzików, np. ognisko nr 30 w powiecie ciechanowskim było ogniskiem kontaktującym się z ogniskiem nr 26. Spośród 45 przypadków ASF u dzików stwierdzonych od 22 do 28 lipca 17 wystąpiło w województwie mazowieckim, a spośród 76 przypadków zdiagnozowanych w okresie od 29 lipca do 4 sierpnia 26 wystąpiło także w województwie mazowieckim. Wszystkie przypadki rozpoznano u padłych dzików. W okresie od 5 do 18 sierpnia w województwie mazowieckim na zbadanych 29 padłych dzików odnotowano 21 przypadków ASF, co stanowi 72,41% badanych dzików.

Województwo warmińsko-mazurskie

W 2018 r. stwierdzono ASF w 14 ogniskach, natomiast w 2019 r. było ich 20, tj. wzrost o 42,8%. Ogniska ASF wystąpiły w 9 powiatach: gołdapskim – 1, giżyckim – 5, bartoszyckim – 3, węgorzewskim – 4, oleckim – 1, olsztyńskim – 1, lidzbarskim – 1, kętrzyńskim – 2 i elbląskim – 2. Wystąpienie ognisk ASF u świń w województwie miało miejsce w styczniu – 1, w maju – 1, w czerwcu – 5, w lipcu – 6, w sierpniu – 6 i wrześniu – 1. Ogniska ASF u świń wystąpiły w gospodarstwach: od 10–50 świń – 5 gospodarstw, od 50–100 świń

– 3 gospodarstwa, od 100–200 świń – 3 gospodarstwa, od 200 do 250 świń – 3 gospodarstwa, od 1000 do 2500 świń – 5 gospodarstw, od 9000 do 9500 świń – 1 gospodarstwo. W ogniskach ASF w województwie warmińsko-mazurskim zlikwidowano 20 575 świń. Występowanie ognisk ASF u świń w województwie należy ściśle łączyć z występowaniem ASF u dzików. W tym województwie odstrzał dzików w sezonie łowieckim 2018/2019 nie był zadowalająco realizowany w porównaniu do innych rejonów kraju oraz przyjętych planów łowieckich.

W okresie od 5 do 18 sierpnia 2019 r. na 22 padłe dziki wynik pozytywny wykazano u 21 dzików. W okresie od 21 do 27 października odnotowano 36 przypadków ASF u dzików na terenie 12 powiatów: bartoszyckiego, kętrzyńskiego, oleckiego, mrągowskiego, piskiego, ostródzkiego, elbląskiego, giżyckiego, braniewskiego, olsztyńskiego i lidzbarskiego. W okresie od 25 listopada do 13 grudnia 2019 r. w województwie warmińsko-mazurskim stwierdzono 80 przypadków ASF u dzików, w tym 34 w powiecie elbląskim. W końcu 2019 r. u dzików odstrzelonych na terenie Warmii i Mazur w badaniach laboratoryjnych stwierdzano przeciwciała, co świadczy o przechorowaniu odstrzelonych dzików.

Województwo podlaskie

W województwie podlaskim stwierdzono 2 ogniska ASF u świń pod koniec maja 2019 r. w powiecie Bielski Podlaski na fermie, w której zlikwidowano 8012 świń oraz w październiku w powiecie białostockim w gospodarstwie, w którym zlikwidowano 4 świnie.

W województwie podlaskim przez cały 2019 r. stwierdzano przypadki ASF u dzików w tym w powiecie białostockim i białkopodlaskim.

Liczba ognisk ASF u świń w Polsce w 2019 r. była niższa o 55,9% w stosunku do liczby ognisk w 2018 r. (109 ognisk) oraz o 47,9% w stosunku do 2017 r. (81 ognisk). Największa liczba ognisk ASF wystąpiła w stadach od 50 do 200 świń (13). Natomiast w stadach powyżej 1000 świń było ich 9. Największa liczba ognisk wystąpiła w województwie warmińsko-mazurskim (20), w tym w 6 przypadkach w chlewniach powyżej 1000 świń. Ponad 60% zlikwidowanych świń znajdowało się w tym województwie. Choroba występowała w północnej części województwa, szczególnie w powiatach węgrowskim i giżyckim. Szczyt występowania ASF w 2019 r. przypadł w lipcu (23 ogniska) i sierpniu (12 ognisk). Spadek liczby ognisk ASF w 2019 r. w stosunku do 2018 r. nie napawa optymizmem, zwłaszcza że liczba świń zabitych w ogniskach wzrosła w 2019 r. o około 10 tys. Okazało się, że ASF u świń wystąpił w dużych stadach trzody chlewnej. Zabezpieczenie ferm świń przed wniknięciem wirusa ASF, przy dużej presji wirusa w środowisku, pochodzącego od dzików nie jest ani proste, ani łatwe w praktyce dnia codziennego.

W 2019 r. Inspekcja Weterynaryjna zmieniła procedury zwalczania ASF u świń, szczególnie w zakresie dochodzenia epizootycznego oraz zaostrzenia rygorów wypłat odszkodowań za zlikwidowane zwierzęta. Zaczęto przywiązywać większą wagę do przeprowadzania

dochodzenia epizootycznego przez zespoły zewnętrzne powoływane przez Głównego Lekarza Weterynarii. Posunięcia te nie przyniosły oczekiwanych efektów, szczególnie w zakresie wykrywania źródła zakażenia oraz ustalenia dróg rozprzestrzeniania się choroby.

Zespoły zewnętrzne zaczęły przywiązywać nadmierną wagę do warunków bioasekuracji, wytykając błędy w tym zakresie hodowcom i miejscowej służbie weterynaryjnej, co spowodowało nieporozumienia zarówno wśród hodowców, jak i służby weterynaryjnej, a czasami ważyły na decyzji podejmowanej przez miejscowe organy weterynaryjne w zakresie wypłaty odszkodowań. Pochopne podejmowanie decyzji o niewypłacie odszkodowań za zlikwidowane świnie prowadziło do ukrywania chorych zwierząt, zwłaszcza przez rolników posiadających niewielkie stada, lub do pokątnego handlu zwierzętami, mięsem i przetworami z nich pozyskanymi, a także porzucania zwłok zwierząt. Bardzo wiele merytorycznych i prawnych zastrzeżeń budzi odmowa odszkodowania na podstawie art. 47 ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt i zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt. Może się zdarzyć, że ferma posiadająca śluzy dezynfekcyjne z możliwością kąpieli personelu lub wchodzących osób nie otrzymuje odszkodowania, ponieważ nie spełnia wymogu kompletnej książki rejestracji wejść i wyjść.

Należy jednak podkreślić, że szczególną wagę zespoły przywiązywały do badań laboratoryjnych, poszukując czynnika zakaźnego ASF między innymi w mięsie i przetworach mięsnych pobranych od pracowników ferm, surowcach paszowych, paszach treściwych, paszach płynnych, białku paszowym, paszach objętościowych (kiszonki), ściółkach, premiksach i dodatkach paszowych, kierując się najlepszą wiedzą pozwalającą na wykluczenie źródła zakażenia. W zdecydowanej większości w protokołach dochodzenia epizootycznego wskazywano na przypuszczalne lub potencjalne źródło zakażenia, nie wskazując go jednoznacznie.

W Polsce od 100 lat klasyczna epizootiologia uczy, że na powodzenie dochodzenia epizootycznego składa się 11 elementów, w tym w 8 z nich należy zebrać maksymalnie dużo danych, przy założeniu, że część z nich będzie fałszywa, wymagająca weryfikacji, a następnie w oparciu o wyniki badań laboratoryjnych ich podsumowanie oraz ustalenie źródeł zakażenia i dróg rozprzestrzeniania się choroby. W tym kontekście powinien być udoskonalony obecnie obowiązujący protokół dochodzenia epizootycznego.

ASF u dzików w województwie lubuskim, wielkopolskim i dolnośląskim

4 listopada 2019 r. od powypadkowej loszki w wadze ok. 40 kg znalezionej w miejscowości Tarnów Jeziorany, powiat wschowski pobrano materiał do badań w kierunku ASF. 14 listopada 2019 r. otrzymano wynik pozytywny i zarejestrowano jako pierwszy przypadek ASF u dzików w województwie lubuskim. W okresie od 14 listopada do 15 grudnia 2019 r. potwierdzono 53 przypadki ASF u dzików, w tym 48 województwie lubuskim, 3 w wielkopolskim i 2 w dolnośląskim. Po perlustracji w województwie lubuskim obszaru

o powierzchni 3 tys. km² wykonanej przez wojsko, myśliwych, pracowników leśnych i pracowników weterynarii stwierdzono ASF u 150 padłych dzików na około 800 znalezionych. Zwłoki dzików były w różnym stadium rozkładu, czasami znajdowano tylko kości. Liczba znalezionych padłych dzików na obszarze 3 tys. km² świadczy, że ich obecność w środowisku przekroczyła trzykrotnie normę zalecaną przez EFSA. Największa odległość stwierdzonych przypadków wystąpienia ASF od pierwszego stwierdzonego przypadku na tym terenie wynosiła około 60 km ze wschodu na zachód i około 40 km od granicy z Niemcami. Padłe dziki znajdowano także w większych watachach w miejscowościach: Jeziorna (6 samic w wieku od roku do 3 lat), Lubięcín (6 samic w wadze od 25 do 40 kg i jeden samiec o wadze 100 kg), Obrá, powiat Wolsztyn (10 samic w wieku od 3 mies. do 4 lat, o wadze od 10 do 80 kg). W największych odległościach od pierwszego przypadku ASF u dzików znajdowano zazwyczaj samce (Borowina pow. Żagań, Nowy Widzim, pow. Wolsztyn – samiec 5 lat o wadze 110 kg, Okuli – samiec 3 lata o wadze 80 kg, Kotowice – samiec 4 lata o wadze 100 kg, Dobroszów Wielki – samiec 3 lata o wadze 70 kg).

Analizując te dane, należy stwierdzić, że ASF u dzików w zachodniej części kraju wystąpił w miesiącach lipiec, sierpień i został przypadkowo wykryty dzięki badaniom monitoringowym dzików powypadkowych. Duża liczba przypadków ASF u dzików została zlokalizowana w pobliżu szlaków komunikacyjnych: Zielona Góra – Sulechów – Wolsztyn – Wielichowo, Żagań – Nowa Sól – Konotop – Wolsztyn oraz Bytom Odrzański – Sława – Wolsztyn. Największa liczba przypadków wystąpiła, w kolejności, w powiatach: Zielona Góra, Nowa Sól, Wschowa, Wolsztyn, Żagań i Głogów. Padłe dziki najczęściej znajdowano na obszarach leśnych,

zalesionych i na mało dostępnych użytkach rolnych. Do przenoszenia wirusa ASF na dalsze odległości niewątpliwie przyczynili się ludzie:

- przez cały rok kalendarzowy na terenie lasów prowadzone są prace leśne wykonywane przez różne firmy na zlecenie Lasów Państwowych, z epizootycznego punktu widzenia jest istotne, że nie udaje się identyfikować pracowników tych firm, jeżeli chodzi o miejsce zamieszkania lub kraj pochodzenia,
- zbiór jagód i grzybów na terenie lasów w tej części kraju prowadzony jest przez zorganizowane grupy zbieraczy z innych regionów Polski, a także z zagranicy (np. z Rumunii, Mołdawii i Ukrainy),
- w lasach województwa lubuskiego polują myśliwi, którzy dzierzawią obwody łowieckie również na Podlasiu i w okolicach Warszawy,
- po polowaniach w lasach, na parkingach leśnych, a nawet przydrożnych pozostają wnętrzości (patrochy) upolowanych dzików,
- nie bez znaczenia jest również udział w polowaniach psów myśliwskich do nagonki i podejmowania postrzelonych zwierząt.

Mimo kilkukrotnej nowelizacji przepisów w zakresie zwalczania ASF pozyskiwanie zwierząt łownych nadal pozostaje poza kontrolą organów państwa. Nadzór weterynaryjny nad pozyskiwaniem zwierząt łownych zaczyna się na etapie punktów skupu dziczyzny lub badania próbek na włośnię. Wymogi w zakresie bioasekuracji w trakcie polowań i postępowania ze zwierzętami po zakończonym polowaniu zawarte są tylko w wytycznych, a ich przestrzeganie kontrolują jedynie sami myśliwi.